

**ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในการเมืองท้องถิ่นไทย: ศึกษากรณีความสัมพันธ์ของนักการเมืองกับผู้นำชุมชน
ในเขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร**

**The Patron - Client Relationships in Thai Local Politics : A Case Study of the Politicians
and Community Leaders Relationships in Khlong San District, Bangkok Metropolis**

นางลักขณา ถักดินถนาค * อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.เสนีย์ คำสุข **

รองศาสตราจารย์ฐปนรุต พรหมอินทร์ **

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนในเขตคลองสาน (2) รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนในเขตคลองสาน และ (3) ผลกระทบจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนในเขตคลองสาน

กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตคลองสาน จำนวน 1 คน สมาชิกสภากรุงเทพมหานครเขตคลองสาน จำนวน 1 คน สมาชิกสภาเขตคลองสาน จำนวน 2 คน และผู้นำชุมชนในเขตคลองสาน จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ แบบเก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์ และแบบเก็บข้อมูลจากเอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า (1) ลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนในเขตคลองสานมีการช่วยเหลือกันอย่างต่อเนื่อง ผู้อุปถัมภ์หรือผู้ให้ให้มากกว่ารับ ลักษณะการให้ไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนกันครั้งต่อครั้ง แต่เป็นการให้เพื่อหวังประโยชน์ระยะยาว (2) รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์โดยทางอ้อม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะติดต่อผ่านนักการเมืองท้องถิ่นหรือเลขานุการ สมาชิกสภากรุงเทพมหานครจะติดต่อผ่านสมาชิกสภาเขตหรือเลขานุการ ส่วนสมาชิกสภาเขตมีความสัมพันธ์เป็นเพียงตัวกลางระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับการอุปถัมภ์ และ (3) ผลกระทบจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนในเขตคลองสานมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ผลกระทบในด้านลบ คือ เป็นจุดเริ่มต้นของการคอร์รัปชัน เกิดแบบอย่างของการยึดผลประโยชน์แลกเปลี่ยนระหว่างกันของคนภายในชุมชนที่ไม่คำนึงถึงคุณธรรม จริยธรรม การได้รับความช่วยเหลือจากนักการเมืองเกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชุมชน ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการขึ้นทางทางการเมือง การเลือกตั้งขาดความโปร่งใสทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการทางการเมือง เกิดผลเสียต่อการพัฒนาทางการเมืองแบบประชาธิปไตย มีการแบ่งสรรผลประโยชน์ทางการเมืองไม่เท่าเทียมกันโดยยึดความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก นักการเมืองขาดความร่วมมือกันในการทำงานเพื่อประชาชน และเกิดการผูกขาดทางการเมือง ส่วนผลกระทบในด้านบวก คือ ทำให้ชุมชนมีแหล่งความช่วยเหลือแหล่งอื่นที่นอกเหนือจากราชการและได้รับการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคทันต่อความต้องการของชุมชน นักการเมืองและชุมชนได้เรียนรู้ความต้องการของกันและกัน เกิดผู้นำในการพัฒนาชุมชนทำให้ประชาคมท้องถิ่นที่มีความร่วมมือกัน ประชาชนสนใจการเมืองท้องถิ่นเกิดเรียนรู้การทำงานทางการเมืองและสร้างนักการเมืองท้องถิ่น เกิดเครือข่ายทางการเมืองที่ทำงานทางการเมืองให้กับท้องถิ่น

* นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

** รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Abstract

The objectives of this research were to study (1) the characteristics of the patron-client relationships between politicians and community leaders in Khlong San District; (2) the types of patron-client relationships between those politicians and community leaders; and (3) the impacts of patron-client relationships.

The sample population, chosen through purposive sampling, consisted of 1 member of Parliament from Khlong San District, 1 member of the Bangkok City Council from Khlong San District, 2 members of the Khlong San District Council, and 10 community leaders from Khlong San District. Data were collected using interview forms, documentary research forms and observation and were analyzed using descriptive analysis.

The results showed that (1) The relationships between politicians and community leaders in Khlong San District was characterized by continuous assistance. The givers gave more than they received. Giving was not done as a once-off exchange of benefits but in hopes of long-term gain. (2) The kinds of patron-client relationships were indirect. The member of Parliament contacted the beneficiaries through local politicians or a secretary; the city council member contacted beneficiaries through the district council members or a secretary; and the district council members were intermediaries between the benefactors and the beneficiaries. (3) The relationships had both negative and positive impacts. The negative impacts were that it was a starting point for corruption; it set an example for people in the community to focus on an exchange of benefits with no regard for morals and ethics; assistance given by politicians created disparity in the community; it gave community leaders a role in dictating politics; elections were not transparent and people lost faith in the political process; there was a negative effect on the development of democracy; political benefits were not distributed fairly; politicians did not cooperate with each other to work for the good of the people; and a political monopoly was promoted. The positive impacts were that the relationships gave the community another source of assistance in addition to the government bureaucracy; public works facilities were developed more quickly; the politicians and people in the community learned about each other's desires; leaders of community development emerged; cooperation was promoted in civil society; citizens became more interested in local politics and learned about political mechanisms; local politicians were built up; and a local political network was created.

Keywords: Patron-client relationships, Politicians, Community leaders, Khlong San District, Bangkok Metropolis

* นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

** รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

บทนำ

การเมืองการปกครองของไทยมีการเลือกตั้งทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น ในระดับท้องถิ่นมีการกำหนดองค์การปกครองเป็น 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ รูปแบบทั่วไปกับรูปแบบพิเศษ กรุงเทพมหานครเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ การเมืองไม่ว่าจะเป็นระดับประเทศ หรือระดับท้องถิ่นก็มักจะมีความสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในสังคมหรือในชุมชนแต่ละพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่ม ทั้งในระหว่างบุคคลและกลุ่ม ลักษณะและรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ฝ่าย มีตั้งแต่ให้ความช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัย และแลกเปลี่ยนผลประโยชน์

การเลือกตั้งทุกครั้งทั้งระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศนักการเมืองมักจะทำให้การช่วยเหลือในลักษณะต่างๆ กับบุคคล หรือกลุ่มคนที่เรียกว่า “ห้วคะแนน” ซึ่งบางคนเป็นผู้นำชุมชนของชุมชนต่างๆ ในระหว่างที่ไม่มีการเลือกตั้ง นักการเมืองกับห้วคะแนนก็ยังมีการติดต่อให้การช่วยเหลือแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ลักษณะดังกล่าวนี้ ถือเป็นวัฒนธรรมความสัมพันธ์พื้นฐานของคนในสังคมไทยที่มีมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ผู้นำชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ของกรุงเทพมหานครถือว่ามีความสำคัญเพราะเป็นผู้ที่นักการเมืองให้ความสำคัญในฐานะที่สามารถสื่อสารและจูงใจประชาชนในชุมชนของตนให้สนับสนุนนักการเมืองได้เป็นอย่างดี ทำให้ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ของกรุงเทพมหานครยังสามารถดำรงอยู่ได้ในยุคปัจจุบันและเห็นได้ชัดเจนในกรณีที่มีการเลือกตั้งระดับต่างๆ

เขตคลองสานเป็นพื้นที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาแต่เดิมประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร พื้นฐานความสัมพันธ์ในชุมชนส่วนมากจะเป็นระบบอุปถัมภ์กันในหมู่เครือญาติ ไม่มีความซับซ้อนมาก ต่อมาความเจริญทางสังคมและการเมืองพัฒนาขึ้น ประชาชนรุ่นใหม่ๆ ซึ่งได้รับการพัฒนาด้าน องค์ความรู้และการกล่อมเกลாத่างจิตใจจากความเป็นสถาบันของสังคมไทยแล้ว ทำให้มุมมองของผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่เขตคลองสานเริ่มกว้างขวางออกไปและส่งผลต่อความคิดของประชาชนในชุมชนมากขึ้นด้วย จึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับนักการเมืองในเขตคลองสาน และวิธีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน ในความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ดังกล่าว

ในฐานะที่ผู้วิจัยเองก็ได้เกี่ยวข้องกับเขตคลองสาน โดยได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการเขตคลองสาน มีหน้าที่ในการปกครองดูแล บำบัดทุกข์บำรุงสุขและประสานประโยชน์ร่วมกันระหว่างประชาชน ผู้นำชุมชนกับนักการเมืองในพื้นที่เขตคลองสานและได้สังเกตเห็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนเขตคลองสานอย่างต่อเนื่อง จึงมีความสนใจที่จะศึกษาลักษณะ รูปแบบ และผลกระทบของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนในเขตคลองสาน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนเขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนเขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาผลกระทบจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนเขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรได้แก่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตคลองสาน สมาชิกสภากรุงเทพมหานครเขตคลองสาน สมาชิกสภาเขตคลองสาน และผู้นำชุมชนในพื้นที่เขตคลองสาน

กลุ่มตัวอย่าง เลือกแบบเจาะจง คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตคลองสาน จำนวน 1 คน สมาชิกสภากรุงเทพมหานครเขตคลองสาน จำนวน 1 คน สมาชิกสภาเขตคลองสาน จำนวน 2 คน ผู้นำชุมชนในพื้นที่เขตคลองสาน จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 14 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 แบบ คือ แบบเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ แบบเก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์ และแบบเก็บข้อมูลจากเอกสาร

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการค้นคว้ารวบรวมข้อมูล จากทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า

1. ลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชน

1.1 ลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกับผู้นำชุมชน

1.1.1 ลักษณะความสัมพันธ์ เป็นการให้ความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ให้ความช่วยเหลือกับผู้นำชุมชนโดยที่ไม่ได้เรียกร้องสิ่งใดเป็นการตอบแทนจากผู้นำชุมชน สิ่งที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้การสนับสนุน ได้แก่ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณูปโภค อุปกรณ์ต่างๆ เครื่องมืออุปกรณ์ ที่สามารถช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน เช่น รถบรรทุกสาธารณภัย รถดับเพลิง ปรับปรุงและก่อสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ถนน ท่อระบายน้ำ การจัดการขยะ เป็นต้น

1.1.2 ลักษณะความสัมพันธ์เป็นการให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจที่จะดึงงบประมาณหรือทรัพยากรจากหน่วยงานของรัฐหรือทรัพยากรที่ตัวของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีให้กับผู้นำชุมชน ดังข้อมูลจากการสังเกตการณ์ที่พบว่ามีการจัดโครงการโดยใช้งบประมาณของทางราชการ การเข้าร่วมกับโครงการที่ชุมชนจัดขึ้นและนำสิ่งของมาให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์จึงเป็นในลักษณะที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีทรัพยากรและอำนาจการผลักดัน โครงการและแผนงานที่มากกว่าผู้นำชุมชน จะเห็นได้จากสิ่งที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้แก่ผู้นำชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่ผู้นำชุมชนต้องการแต่ไม่สามารถนำมาให้กับชุมชนได้

1.1.3 ลักษณะความสัมพันธ์เป็นการให้ที่ไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนกันครั้งต่อครั้ง เมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ความช่วยเหลือกับผู้นำชุมชนก็จะเป็นการให้แบบที่ไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนผลตอบแทน จึงเป็นการให้แบบที่ไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนกันครั้งต่อครั้ง

1.1.4 ลักษณะความสัมพันธ์มีลักษณะที่ผู้ให้ให้มากกว่ารับ เมื่อผู้นำชุมชนต้องการความช่วยเหลือก็จะขอความช่วยเหลือไปยังสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยที่ไม่ได้มีสิ่งใดเป็นการตอบแทน และถ้าไม่ได้รับการช่วยเหลือก็จะขอรับความช่วยเหลือในครั้งต่อไปอีก ถ้ามีความต้องการให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ช่วยเหลือในครั้งต่อไป

1.2 ลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างสมาชิกสภากรุงเทพมหานครกับผู้นำชุมชน

1.2.1 ลักษณะความสัมพันธ์เป็นการให้ความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องในลักษณะของการดูแลความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี และมีการแจกสิ่งของ ได้แก่ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะ การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในด้านการศึกษา การสาธารณสุข ดังนั้นสมาชิกสภากรุงเทพมหานครจึงเป็นฝ่ายให้ความช่วยเหลือกับผู้นำชุมชนมากกว่าที่จะได้รับจากผู้นำชุมชน และเป็นเหมือนผู้ที่ให้ความดูแลกับผู้นำชุมชนและสมาชิกภายในชุมชน

1.2.2 ลักษณะความสัมพันธ์เป็นการให้ความช่วยเหลือโดยที่ผู้ให้ได้ใช้ความสามารถในการประสานงานและความสัมพันธ์ทางการเมืองกับข้าราชการและนักการเมืองระดับชาติ เพื่อผลักดันงบประมาณในการจัดโครงการขึ้นในชุมชน การช่วยเหลือจึงเป็นลักษณะที่สมาชิกสภากรุงเทพมหานครมีพลังทางการเมืองและการประสานงานมากกว่าผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนจึงต้องพึ่งพาและเป็นฝ่ายรับความช่วยเหลือจากสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร

1.2.3 ลักษณะความสัมพันธ์เป็นการให้ที่ไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนกันครั้งต่อครั้ง เมื่อสมาชิกสภากรุงเทพมหานครให้ความช่วยเหลือกับผู้นำชุมชนก็จะเป็นการให้แบบที่ไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนตอบแทน จึงเป็นการให้แบบที่ไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนกันครั้งต่อครั้ง แต่สมาชิกสภากรุงเทพมหานครจะเป็นฝ่ายให้และผู้นำชุมชนจะเป็นฝ่ายรับโดยผู้นำชุมชนพร้อมที่จะตอบแทนหรือสนับสนุน

1.2.4 ลักษณะความสัมพันธ์มีลักษณะที่ผู้ให้ให้มากกว่ารับ เมื่อผู้นำชุมชนต้องการความช่วยเหลือก็จะขอความช่วยเหลือไปยังสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร โดยที่ไม่ได้มีสิ่งใดเป็นการตอบแทน และถ้าไม่ได้รับการช่วยเหลือก็จะขอรับความช่วยเหลือในครั้งต่อไปอีก

1.2.5 ลักษณะความสัมพันธ์เป็นการให้ความช่วยเหลือในลักษณะที่ผู้นำชุมชนร้องขอให้สมาชิกสภากรุงเทพมหานครช่วยเหลือ และเป็นการช่วยเหลือแบบที่สมาชิกสภากรุงเทพมหานครเป็นฝ่ายหยิบยื่นให้

1.3 ลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างสมาชิกสภาเขตคลองสานกับผู้นำชุมชน

1.3.1 ลักษณะความสัมพันธ์เป็นการให้ความช่วยเหลือกับผู้นำชุมชนในลักษณะที่เป็นทางการหรือเป็นหน้าที่ของสมาชิกสภาเขตที่จะต้องกระทำ โดยจะเป็นการแก้ไขปัญหาของชุมชน เช่น ซ่อมแซมถนน ทางเดิน ทางระบายน้ำ เป็นต้น

1.3.2 ลักษณะความสัมพันธ์เป็นการให้ความช่วยเหลือโดยมีการแลกเปลี่ยนให้สัญญาว่าจะมีการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้และผู้รับก็มีการสัญญาว่าจะให้การสนับสนุนเป็นการตอบแทน ในการให้ความอุปถัมภ์แบบนี้ถึงแม้จะไม่ได้เป็นการแลกเปลี่ยนกันครั้งต่อครั้งแต่ก็มีการให้สัญญาว่าจะตอบแทน

1.3.3 ลักษณะความสัมพันธ์เป็นการช่วยเหลือซึ่งฝ่ายผู้ให้และฝ่ายผู้รับก็ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ซึ่งเป็นลักษณะการอุปถัมภ์ที่ผู้ให้กับผู้รับมีความเท่าเทียมกัน ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์จึงมีลักษณะที่ต้องพึ่งพิงซึ่งกันและกัน

2. รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชน

2.1 รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกับผู้นำชุมชน เป็นความสัมพันธ์แบบทางอ้อม ก่อนได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งจะใช้รูปแบบการติดต่อโดยการเข้าพบพูดคุยตัวต่อตัวและการพูดคุยทางโทรศัพท์ โดยการติดต่อผ่านบุคคลที่รู้จัก และเลขานุการ ในการติดต่อให้ความช่วยเหลือหรือรับการช่วยเหลือจากผู้นำ

ชุมชนภายหลังการได้รับการเลือกตั้งแล้วก็ใช้การติดต่อแบบทางอ้อม โดยเมื่อผู้นำชุมชนต้องการได้รับการช่วยเหลือจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ดำเนินการผ่านทางเลขานุการและนักการเมืองท้องถิ่นคือ สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร หรือ สมาชิกสภาเขตคลองสาน

2.2 รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างสมาชิกสภากรุงเทพมหานครกับผู้นำชุมชน ก่อนได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งจะใช้รูปแบบการติดต่อทั้งแบบทางตรงและทางอ้อมโดยการเข้าพบพูดคุยตัวต่อตัวและการพูดคุยทางโทรศัพท์ ส่วนการติดต่อโดยทางอ้อมนั้นจะใช้รูปแบบการติดต่อผ่านบุคคลที่รู้จักและเลขานุการ ในการติดต่อให้ความช่วยเหลือหรือรับการช่วยเหลือจากผู้นำชุมชนภายหลังการได้รับการเลือกตั้งแล้วก็ใช้การติดต่อทั้งแบบโดยตรงและแบบทางอ้อม

2.3 รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างสมาชิกสภาเขตคลองสานกับผู้นำชุมชน ก่อนได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งจะใช้รูปแบบการติดต่อให้ความช่วยเหลือหรือรับการช่วยเหลือจากผู้นำชุมชนโดยตรง และภายหลังได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งก็จะใช้การติดต่อแบบทางตรง โดยเมื่อสมาชิกสภาเขตคลองสานได้รับทราบปัญหาของประชาชนจากการประสานงานของสำนักงานเขตหรือจากตัวผู้นำชุมชนก็จะใช้วิธีเดินทางเข้าตรวจเยี่ยมประชาชนภายในชุมชนด้วยตนเองเพื่อดูแลแก้ปัญหาให้กับชุมชน และจะเสนอของบประมาณจากสำนักงานเขตเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาของชุมชน

3. ผลกระทบจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชน

3.1 ผลกระทบจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกับผู้นำชุมชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าผลกระทบจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกับผู้นำชุมชน คือ

3.1.1 ด้านสังคมในชุมชน

ด้านลบ

1. ทำให้ส่งผลเสียต่อการพัฒนาสังคมทำให้เกิดเป็นจุดเริ่มต้นของเกิดการคอร์รัปชันภายในชุมชน เพราะประชาชนในชุมชนเกิดความเคยชินกับการใช้ความสัมพันธ์เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง
2. ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชุมชนเพราะการให้ความอุปถัมภ์ของนักการเมืองก็จะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้นำชุมชนที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัว ส่วนผู้นำชุมชนที่ไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้ให้การอุปถัมภ์ก็จะไม่ได้รับความช่วยเหลือ และทำให้เกิดช่องว่างของการได้รับทรัพยากรมาพัฒนาชุมชน
3. ทำให้ชุมชนได้รับการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคที่ดีขึ้น ชุมชนที่ได้รับการอุปถัมภ์จากนักการเมืองก็จะมีสาธารณูปโภคที่สามารถตอบสนองในการใช้ชีวิตที่รวดเร็วและทันต่อความต้องการของชุมชน

ด้านบวก

1. ทำให้ชุมชนได้รับการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคที่ดีขึ้น โดยชุมชนมีช่องทางในการขอรับความช่วยเหลือมากขึ้น
2. ทำให้ให้นักการเมืองกับชุมชนมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น นักการเมืองก็รู้ปัญหาของชุมชน

3.1.2 ด้านการเมืองในชุมชน

ด้านลบ

1. ทำให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เนื่องจากการคัดเลือกรับเลือกเข้าสู่การเมืองมีการใช้ระบบอุปถัมภ์เพื่อจูงใจให้ประชาชนลงคะแนนเสียงให้กับผู้อุปถัมภ์
2. ทำให้เกิดการแบ่งสรรผลประโยชน์ทางการเมืองที่ไม่เท่าเทียมกันโดยการยึดความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก
3. เกิดความแตกแยกในทางการเมืองที่มาจากการจัดสรรผลประโยชน์ เมื่อกลุ่มการเมืองที่ไม่มีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ต่อกันไม่สามารถที่จะมีอำนาจต่อเรื่องของการวางนโยบายและการจัดสรรงบประมาณจึงทำให้เกิดความไม่เห็นด้วยกับการจัดสรรดังกล่าวและอาจเป็นสาเหตุให้เกิดความแตกแยกขึ้น

ด้านบวก

1. ทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดความตื่นตัวทางการเมืองและต้องการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น ต้องการเข้าไปเลือกตั้งเพื่อเลือกคนที่สามารถให้ความช่วยเหลือตนได้ หรือมีการรณรงค์ให้เลือกคนที่ตนเองสนับสนุน เพราะได้รับความช่วยเหลือ เป็นต้น

3.1.3 ด้านเศรษฐกิจในชุมชน

ด้านลบ

1. ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ เช่น การสร้างถนนชุมชนที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับนักการเมืองก็จะได้ก่อน ทำให้ชุมชนที่ไม่มีความสัมพันธ์กับนักการเมืองมักจะไม่ได้มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาชุมชนและสาธารณูปโภคของชุมชน เป็นต้น
2. ทำให้เกิดการคอร์รัปชันสูงขึ้น เช่น การให้สิทธิพิเศษ การวางนโยบายที่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้สนับสนุน การทำสัญญา การประมูลสัมปทานของรัฐ การประมูลโครงการของรัฐ การจ้างผู้รับเหมาในโครงการของรัฐก็จะจ้างจากคนกลุ่มเดียวตลอด เป็นต้น

ด้านบวก

1. ทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอาจเป็นเพราะการได้รับความช่วยเหลือจากนักการเมือง
2. ทำให้ประชาชนได้แบ่งเบาภาระทางการเงินส่วนหนึ่ง โดยได้รับการช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจ เช่น การได้รับการช่วยเหลือให้ได้งานมีรายได้ การได้รับความช่วยเหลือในเรื่องเครื่องอุปโภคบริโภค เป็นต้น

3.2 ผลกระทบจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างสมาชิกสภากรุงเทพมหานครกับผู้นำชุมชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าผลกระทบจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร (สก.) กับผู้นำชุมชน คือ

3.2.1 ด้านสังคมในชุมชน

ด้านลบ

1. ทำให้ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการขึ้นการเมืองภายในชุมชนมากขึ้น เพราะผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ที่ติดต่อกับความอุปถัมภ์จากนักการเมืองทำให้เกิดความสำคัญและนำความช่วยเหลือที่ได้รับมาต่อรอง ชี้นำให้ประชาชนมีความเห็นเหมือนกับผู้นำชุมชน

2. ทำให้เป็นแบบอย่างของการยึดผลประโยชน์แลกเปลี่ยนระหว่างกันของคนภายในชุมชน เพราะความเคยชินในการได้รับการอุปถัมภ์จึงทำให้ประชาชนต้องรอรับการให้สิ่งตอบแทน

ด้านบวก

1. ทำให้ชุมชนได้รับสาธารณูปโภคที่สามารถนำมาช่วยให้มีคุณภาพในการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น เพราะจะได้รับการช่วยเหลือจากสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร

3.2.2 ด้านการเมืองในชุมชน

ด้านลบ

1. ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการทางการเมืองท้องถิ่น เพราะประชาชนเห็นว่ากระบวนการทางการเมืองมีความไม่โปร่งใส ไม่สามารถที่จะคัดเลือกคนที่ตนเองให้การสนับสนุนเข้าดำรงตำแหน่งจากการเลือกตั้งได้

2. ทำให้กระบวนการคัดเลือกบุคคลในการดำรงตำแหน่งทางการเมืองไม่สามารถเลือกคนที่เหมาะสมได้ เช่น ทำให้ได้คนที่ไม่มีวิสัยทัศน์หรือไม่มีความรู้ในการพัฒนา เป็นต้น เพราะใครให้ความอุปถัมภ์มากกว่าก็จะได้รับการเลือกตั้ง

ด้านบวก

1. ทำให้ประชาชนสนใจการเมืองท้องถิ่นมากขึ้น เพราะการเมืองท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับประชาชนและส่งผลกระทบต่อประชาชนได้อย่างชัดเจน

3.2.3 ด้านเศรษฐกิจในชุมชน

ด้านลบ

1. ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ เช่น การสร้างถนน ชุมชนที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับนักการเมืองก็จะได้ก่อน และในด้านอื่นๆ

2. เกิดการคอร์รัปชันสูงขึ้น เช่น การจ้างผู้รับเหมาที่จะจ้างจากคนกลุ่มเดียวตลอด แทนที่จะให้ผู้รับเหมาที่มีอยู่ในชุมชนทำ เป็นต้น

ด้านบวก

1. ทำให้มีการกระจายทรัพยากรให้เข้าถึงความต้องการของประชาชนในชุมชน เฉพาะชุมชนที่มีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับนักการเมืองที่จะได้รับการจัดสรรงบประมาณหรือโครงการที่พัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน

2. ทำให้ประชาชนได้รับผลของการพัฒนาทางเศรษฐกิจมากขึ้น เมื่อได้รับการจัดสรรงบประมาณและกระจายรายได้ก็จะเกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และประชาชนในชุมชนก็จะได้รับผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจนั้น

3.3 ผลกระทบจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างสมาชิกสภาเขตคลองสานกับผู้นำชุมชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าผลกระทบจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างสมาชิกสภาเขตคลองสานกับผู้นำชุมชน คือ

3.3.1 ด้านสังคมในชุมชน

ด้านลบ

1. ทำให้ชุมชนมีค่านิยมที่ไม่คำนึงถึงคุณธรรม จริยธรรม โดยมองว่าถ้าผู้ใดไม่ให้ความช่วยเหลือชุมชนก็ไม่ใช่ว่าคนดีมีความสามารถ

2. ทำให้เกิดสังคมที่นิยมการอุปถัมภ์ เล่นพรรค เล่นพวก เมื่อประชาชนเห็นว่าการมีผู้ให้ความอุปถัมภ์และการมีพรรคพวกทำให้สามารถหาประโยชน์ให้กับตนเองและชุมชนได้จึงมีความเห็นว่าการอุปถัมภ์เป็นสิ่งที่ดีและยอมรับได้

3. เกิดแบบอย่างในการทุจริตคอร์รัปชันในสังคม เกิดมีการเลียนแบบการใช้ช่องทางการให้ความอุปถัมภ์หรือการติดสินบนเมื่อมีโอกาสเพราะเห็นว่าทำได้ง่ายและลดปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้

ด้านบวก

1. ทำให้เกิดการเมืองและชุมชนได้มีความผูกพันต่อกันและได้เรียนรู้ความต้องการของกันและกัน ทำให้เกิดบรรยากาศที่ดีภายในชุมชน เพราะนักการเมืองจะต้องเข้ามารับทราบปัญหาและความต้องการของชุมชน

2. ทำให้เกิดผู้นำในการพัฒนาชุมชน ก็คือผู้นำชุมชนและคณะทำงานเกิดขึ้นเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ให้ชุมชนท้องถิ่น

3. จะทำให้มีการประชุมพูดคุยกันมากขึ้นระหว่างประชาชนภายในชุมชนและประชาชนกับสมาชิกสภาเขตคลองสาน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

4. ทำให้ภายในชุมชนมีผู้นำที่สามารถนำความช่วยเหลือมาสู่ชุมชน เพราะผู้นำชุมชนที่สามารถจะประสานความร่วมมือจากที่ต่างๆ ได้ก็จะสามารถนำความช่วยเหลือมาสู่ชุมชนได้ดี

5. ทำให้เกิดแหล่งความช่วยเหลือแหล่งอื่นนอกเหนือจากราชการ เมื่อนักการเมืองเข้ามาเสนอให้ความช่วยเหลือจึงทำให้ชุมชนมีทางเลือกอื่นมากกว่าการรอรับการจัดสรรจากราชการ

3.3.2 ด้านการเมืองในชุมชน

ด้านลบ

1. ทำให้สมาชิกสภาเขตแข่งขันกันเพื่อที่จะได้รับการไว้วางใจจากประชาชนโดยที่ขาดความร่วมมือกันในการทำงานเพื่อประชาชน

2. ทำให้เกิดการผูกขาดทางการเมืองซึ่งนักการเมืองที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนมาตลอดก็จะได้รับการเลือกจากประชาชนอีก เพราะการเมืองท้องถิ่นมีสังคมการเมืองที่แคบทำให้เกิดการผูกขาดได้ง่าย

3. ถ้ามีการอุปถัมภ์กันระหว่างนักการเมืองและผู้นำชุมชนท้องถิ่น ทำให้ขาดความโปร่งใสในการเลือกตั้ง และเกิดผลประโยชน์ทับซ้อนของนักการเมือง ทำให้ไม่เกิดพัฒนาการทางการเมืองท้องถิ่นที่เข้มแข็งเป็นไปตามหลักการเมืองท้องถิ่นที่มีการแข่งขันกันเข้าสู่ตำแหน่งอย่างเป็นธรรม

ด้านบวก

1. ทำให้การเกิดเรียนรู้การทำงานทางการเมืองและการสร้างนักการเมืองท้องถิ่น การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับนักการเมืองท้องถิ่นจะทำให้มีโอกาสก้าวเข้าไปสู่เวทีการเมืองท้องถิ่นหรือการเมืองระดับประเทศ

2. ทำให้มีเครือข่ายทางการเมืองที่จะคอยทำงานทางการเมืองให้กับท้องถิ่น การให้ความอุปถัมภ์ต่อผู้นำชุมชน ส่วนมากนักการเมืองจะให้ความอุปถัมภ์ต่อผู้นำชุมชนซึ่งมีจำนวนมากและก็จะให้ความอุปถัมภ์และรับการอุปถัมภ์เป็นทอดๆ จึงทำให้ทุกคนต้องรู้จักกันและสนับสนุนให้ความช่วยเหลือกันเกิดเป็นกลุ่มทางการเมือง

3.3.3 ด้านเศรษฐกิจในชุมชน

ด้านลบ

เป็นระบบที่ไม่เอื้อต่อเศรษฐกิจของชุมชน ทำให้ชุมชนไม่มีอิสระในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ต้องรอความช่วยเหลือจากนักการเมือง

ด้านบวก

1. ทำให้ประชาชนได้รับการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจถ้ามีความเดือดร้อน ซึ่งอาจหมายถึงการช่วยเหลือในทางส่งเสริมอาชีพ หรือการให้ความช่วยเหลือในการลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน
2. ทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นถ้ามีการเมืองนำโครงการมาจัดในท้องถิ่นบ่อยๆ เช่น การค้าขายภายในชุมชน เป็นต้น

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนเขตคลองสานเกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนเข้ารับตำแหน่งทางการเมืองและมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง การให้การอุปถัมภ์ไม่ได้มีการพูดคุยเรื่องแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันครั้งต่อครั้ง ผู้ให้การอุปถัมภ์จะมีการให้มากกว่าการรับ การสร้างเงื่อนไขของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์แต่ละฝ่ายจะทราบความต้องการของอีกฝ่ายว่าต้องการการตอบแทนเป็นสิ่งที่ใด แต่ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ไม่ได้เกิดขึ้นกับผู้นำชุมชนทุกชุมชนแต่จะเกิดกับชุมชนที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวและไว้วางใจกันมาก่อน ผู้ให้การอุปถัมภ์ไม่ต้องการให้ผู้รับการอุปถัมภ์ตอบแทนทุกครั้งแต่ผู้รับการอุปถัมภ์จะให้การตอบแทนเมื่อมีโอกาสและถือเป็นบุญคุณต้องทดแทน ลักษณะความสัมพันธ์จะเป็นแบบเจ้านายกับลูกน้อง

รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนเขตคลองสานเป็นความสัมพันธ์โดยทางอ้อม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะติดต่อผ่านนักการเมืองท้องถิ่น เช่น สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร สมาชิกสภาเขตคลองสาน หรือผู้แทนของนักการเมืองท้องถิ่น ส่วนสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร และสมาชิกสภาเขตคลองสานจะติดต่อผ่านเลขาหรือผู้ช่วย สำหรับสมาชิกสภาเขตคลองสานไม่มีบทบาทเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์เด่นชัด เนื่องจากยังไม่มีกำลังทรัพยากรหรืออำนาจเพียงพอจะเป็นผู้อุปถัมภ์แต่จะมีบทบาทเป็นตัวกลางหรือผู้ช่วยเหลือระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับการอุปถัมภ์

ผลกระทบจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนเขตคลองสาน มีทั้งผลกระทบที่ส่งผลดีและผลเสียทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ผลเสียคือ ในด้านสังคมเกิดค่านิยมความต้องการการอุปถัมภ์จากผู้ที่มีอำนาจมากกว่า จากค่านิยมในการยึดตัวบุคคลมากกว่ายึดหลักการ ในด้านการเมืองทำให้เกิดความไม่เชื่อมั่นระบอบการเมือง ทำให้กระบวนการคัดเลือกคนเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองได้คนที่ไม่มีคุณสมบัติไม่เหมาะสม เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน ในด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการกระจายทรัพยากรและงบประมาณของทางราชการ ผลเสียคือ ในด้านสังคม ทำให้มีการพูดคุยสัมพันธ์กันมากขึ้นระหว่างนักการเมืองผู้นำชุมชนและประชาชน ทำให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น ในด้านการเมือง ทำให้เกิดเครือข่ายทางการเมืองและเป็นการสร้างนักการเมืองท้องถิ่นให้ก้าวเข้าสู่การเมืองระดับประเทศ ในด้านเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนได้รับการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากขึ้น

อภิปรายผล

ลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนเขตคลองสานจะเกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนเข้ารับการดำรงตำแหน่งทางการเมืองและก็มีมีการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง การให้ความช่วยเหลืออุปถัมภ์เป็นไปโดยที่ไม่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนการช่วยเหลือกันครั้งต่อครั้ง เป็นไปตามที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523: 41-42) กล่าวว่าความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์กับลูกน้องมีลักษณะพิเศษ คือ ความสัมพันธ์เช่นนี้มีลักษณะเปราะบาง เพราะขึ้นอยู่กับตัวบุคคลมากกว่าหลักการ ดังนั้นการจะรักษาเสถียรภาพของความสัมพันธ์ไว้ได้จะต้องมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันอย่างต่อเนื่อง

การให้ความอุปถัมภ์ในลักษณะนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าเป็นการให้ในขณะที่ผู้ให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเท่านั้น เพื่อรักษาระยะแนบนิยมของตนเองไว้จึงมีการใช้อำนาจหน้าที่ในการผลักดันงบประมาณการพัฒนาเข้ามาสู่ชุมชนเพื่อให้ความช่วยเหลือชุมชน มีการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนแจกของให้กับประชาชน จากผลการวิจัยไม่สามารถยืนยันได้ว่าเมื่อนักการเมืองไม่ได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองแล้วจะมีการให้ความช่วยเหลือกับชุมชนอย่างต่อเนื่องอีกหรือไม่ ถ้าไม่มีการให้ความช่วยเหลืออีกก็ไม่ถือว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ผู้ที่จะเข้ามาให้ความอุปถัมภ์ได้นั้นจะต้องใช้ทรัพยากรอย่างมาก และนอกจากจะต้องมีทรัพยากรและทุนแล้วผู้ที่จะให้การอุปถัมภ์ได้ยังต้องมีสิ่งที่เรียกว่าบารมีและพลังทางการเมืองอีกด้วย

ลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนที่ให้ความช่วยเหลือกัน ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้นำชุมชนทุกชุมชน แสดงให้เห็นว่าการเกิดลักษณะการพึ่งพาอาศัยกันและให้ความช่วยเหลือกันเฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์นี้สอดคล้องกับความสัมพันธ์ในสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ในกลุ่มของตนเองมากกว่าความสัมพันธ์ในหลักการ ประเด็นนี้ กนก วงษ์ตระหง่าน (2528: 336) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ส่วนตัวกับการเมืองไทยว่าการเมืองที่เกิดการรวมกลุ่มกันนั้น เป็นการเกิดกลุ่มในลักษณะที่อิงอยู่กับบุคคลมากกว่าหลักการหรือผลประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากคนไทยมีวัฒนธรรมสังคมที่ยึดตัวบุคคล (personalism) ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นจึงมาจากวัฒนธรรมทางสังคมของไทยที่มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ลักษณะการยึดถืออำนาจของคนในสังคมเช่นนี้ไม่สอดคล้องกับแนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่บุคคลในสังคมมีความเสมอภาคกัน ไม่มีผู้ใดที่อยู่เหนือกว่าผู้อื่น

รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนจะเป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่มีลักษณะเชื่อมโยงต่อกันเป็นทอดที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าระบบนายหน้า หรือระบบตัวแทน ถือเป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์โดยทางอ้อม ซึ่งต้องอาศัยคนกลางเป็นตัวเชื่อมโยง ซึ่งระบบอุปถัมภ์ระหว่างกันนี้จะมีควบคู่กับการเล่นพรรคเล่นพวกหรือการแบ่งเป็นกลุ่มการเมืองต่างๆ ตามที่ กนก วงษ์ตระหง่าน (2528: 336) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ส่วนตัวกับการเมืองไทยว่าการที่เกิดการรวมกลุ่มกันนั้น เป็นการเกิดกลุ่มในลักษณะที่อิงอยู่กับบุคคลมากกว่าหลักการ ซึ่งเราควรที่จะสร้างกลไกอย่างไรให้ระบบอุปถัมภ์นี้มีความเป็นธรรมาภิบาลที่เป็นประโยชน์ต่อการเมืองท้องถิ่น ที่เรียกว่าระบบอุปถัมภ์ตามแนวทางสร้างสรรค์และมีคุณธรรม

สมาชิกสภาเขตคลองสานไม่ได้มีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือกับผู้นำชุมชนเป็นที่เด่นชัดนัก บทบาทในความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่เด่นชัดคือ การเป็นผู้ประสานหรือตัวกลางระหว่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกสภากรุงเทพมหานครกับผู้นำชุมชน สาเหตุอาจเป็นเพราะว่ายังไม่มีการถึงในด้านทรัพยากรเพียงพอที่จะสร้างการอุปถัมภ์ได้ เพราะฉะนั้นการให้ความช่วยเหลือจึงเป็นในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนกับผู้นำชุมชนคือ ให้ความช่วยเหลือพร้อมกับแลกเปลี่ยนสิ่งที่ต้องการในปริมาณที่มีค่าเท่ากันหรือการแลกเปลี่ยนครั้งต่อครั้ง และทำหน้าที่ในการเป็นผู้ประสานความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับนักการเมืองที่อยู่ในระดับสูงกว่า หรือเป็นการทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการจัดการ ในการแลกเปลี่ยนหรือส่งผ่านสิ่งของระหว่างคู่สัมพันธ์ที่ไม่สามารถติดต่อกันได้โดยตรง เป็นไปตามที่เจมส์ ซี สกอตต์ (Scott, 1977: 81) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของระบบอุปถัมภ์ไว้ในบทความเรื่อง “การเมืองในระบบอุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์และการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เกิดจากค่านิยมที่ต้องการความอุปถัมภ์จากผู้ที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ โดยข้อมูลส่วนหนึ่งจากกลุ่มตัวอย่างให้เหตุผลว่าเกิดจากการที่ราชการไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ทันทั่วถึงและไม่ตรงกับความต้องการของชุมชน ผู้นำชุมชนจึงต้องหาความช่วยเหลือในการเข้าถึงความช่วยเหลือและบริการ

ของรัฐแทน สอดคล้องกับแนวคิดของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2550: 6) ที่กล่าวไว้ว่าเกิดจากการที่คนเข้าไม่ถึงทรัพยากร ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อทำให้คนที่เข้าไม่ถึงทรัพยากรได้เข้าถึงทรัพยากรเหล่านั้น แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากระบบอุปถัมภ์นั้นจะส่งผลให้ทำให้การกระจายรายได้เกิดความเหลื่อมล้ำ เช่น การจะสร้างถนน ชุมชนที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับนักการเมืองก็จะได้ก่อน ซึ่งก็จะก่อให้เกิดผลเสียในเรื่องของการกระจายทรัพยากรมากขึ้น และเมื่อมีการอุปถัมภ์ที่ผูกขาดเพียงกลุ่มเดียวก็จะทำให้กลุ่มที่ไม่มีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรนั้นได้ จึงกลายเป็นวงจรหมุนเวียนกันระหว่างการเข้าไม่ถึงทรัพยากร การพยายามหาแหล่งความช่วยเหลือจากผู้ให้ความอุปถัมภ์ และการเกิดความเหลื่อมล้ำจากการกระจายทรัพยากร

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ผู้ที่ศึกษาเรื่องการเมืองในท้องถิ่น ประชาสังคมท้องถิ่น และการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ควรนำความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในส่วนที่ส่งผลดีไปปรับใช้ หรือผู้ที่ทำหน้าที่ในการทำงานพัฒนาสังคมและชุมชนควรส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนมีความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ และการสร้างอำนาจของชุมชนโดยการสร้างประชาสังคมท้องถิ่นให้เข้มแข็งเพื่อเป็นการถ่วงดุลและต่อรองในการใช้ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์และสร้างความสัมพันธ์ในแบบเท่าเทียมกันเพื่อเรียกร้องการจัดสรรทรัพยากรให้ชุมชนได้เข้าถึงได้มากขึ้น โดยที่ไม่ถูกครอบงำจากผู้ให้การอุปถัมภ์ ทำให้สามารถที่จะทำการตัดสินใจทางการเมืองได้อย่างอิสระ ซึ่งความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่เหมาะสมระหว่างนักการเมืองและผู้นำชุมชนก็คือความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน และต้องระวังไม่รับการให้ที่ไม่จำเป็นที่ผู้ให้หอบยื่นให้ และไม่ควรถือรับการให้จากบุคคลเดียวกันเป็นการต่อเนื่องเพราะจะเป็นการผูกมัดตนเองกับผู้ให้ ทำให้ต้องตกอยู่ในการอุปถัมภ์แบบไม่เท่าเทียมกัน

1.2 ควรนำโครงสร้างทางสังคมในความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ไปพิจารณาในการศึกษาภาวะผู้นำในชุมชน

1.3 สำนักงานเขตคลองสานควรที่จะนำผลการวิจัยนี้ไปให้ความรู้กับเจ้าหน้าที่ในสำนักงานเขตคลองสาน เพื่อที่จะเรียนรู้การทำงานร่วมกับนักการเมืองและผู้นำชุมชนในเขตคลองสาน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับประชาชนในเขตคลองสาน

2.2 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนในกรุงเทพมหานคร

2.3 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชนในกรุงเทพมหานครกับชุมชนในชนบท

2.4 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับข้าราชการในเขตคลองสานในกรุงเทพมหานคร

2.5 ควรมีการศึกษาปัจจัยของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านบวกและลบ

2.6 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบผลกระทบของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นกับผู้นำชุมชน

บรรณานุกรม

- กนก วงษ์ตระหง่าน (2528) *การเมืองในระบอบประชาธิปไตย* กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- กมล บัวบาน (2546) “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในชุมชนชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- เกสรี พงษ์สังข์ (2542) “นักธุรกิจกับการเมือง ศึกษากรณีธนาคารกรุงเทพฯ พาณิชย์การจำกัด” วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2527) *การบริหารงานพัฒนาชนบท* กรุงเทพมหานคร โอเดียนสโตร์
- ชยันต์ วรรณะภูติ (2537) *การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา พิมพ์ครั้งที่ 2* ขอนแก่น สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523) *การเมืองกับการบริหาร* กรุงเทพมหานคร บรรณกิจ
- หุบ กาญจนประกร (2526) *หลักรัฐประศาสนศาสตร์ เอกสารประกอบการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์* กรุงเทพมหานคร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- ณัฐ อุ๋นอารมณี (2542) “ระบบอุปถัมภ์กับการเมืองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาการเข้าสู่ตำแหน่งของสมาชิกสภาเทศบาลเมืองแพร่” รายงานการค้นคว้าอิสระ ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ณรงค์ สินสวัสดิ์ (2539) *การเมืองไทย : การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา* กรุงเทพมหานคร ออริเจนเทสทอกล่า
- ดรุณี เจริญพันธ์ (2544) “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในชุมชนชนบท” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ดวงลักข์ พันธุ์ลาโย (2529) “กลุ่มการเมืองกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท: ศึกษากรณีหมู่บ้านภาคกลาง” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ธีรยุทธ บุญมี (2533) “ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย” ใน *สังคมและวัฒนธรรมไทย* นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547) *อ่านวัฒนธรรมการเมืองไทย* กรุงเทพมหานคร มติชน
- _____. (2550) “เชื้อสิทธิขายเสียง” กรุงเทพมหานคร หนังสือพิมพ์มติชนรายสัปดาห์ วันจันทร์ที่ 17 กันยายน 2550 ปีที่ 28 ฉบับที่ 1470
- “แนวความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการเมือง” ค้นเมื่อวันที่ 27 เมษายน 2553 จาก <http://www.wikipedia.org>
- “ปัญหา ระบบอุปถัมภ์ (Spoil System) มีผลกระทบต่อการเมืองไทย” ค้นเมื่อวันที่ 27 เมษายน 2553 จาก <http://www.oknation.net>
- พงศ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์ (2523) *การเป็นผู้นำและการพัฒนาเป็นผู้นำ* เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พัฒน์ บุญยรัตน์ (2527) “เมื่อคุณมีปัญหา ... คุณต้องการกลยุทธ์อะไรบ้าง” *พัฒนาชุมชน* 23, 12 (ธันวาคม)
- ไพบุลย์ ช่างเรียน (2527) *สังคมการเมืองและการปกครองของไทย* กรุงเทพมหานคร บรรณกิจ
- วิทยากร เชียงกูล (2539) “จะแก้ปัญหาคอร์รัปชันได้อย่างไร” *ฐานสัปดาห์วิจารณ์* (30 พฤศจิกายน - 6 ธันวาคม 2539)

- วีระชัย กระต่ายทอง (2539) “บทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเชิงธุรกิจการเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณีการซื้อขายที่ดินใน ตำบลออนกลาง กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ระดม วงษ์น้อย (2527) *แนวความคิดเรื่องชนชั้นนำและการศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชน* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ราชบัณฑิตยสถาน (2542) *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542* กรุงเทพมหานคร นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์
- ศิธา เขียวถาวร (2552) “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีต่อการเมืองท้องถิ่น: ศึกษากรณี เทศบาลนครลำปาง” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต การเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- สิทธิกร ขวัญดี (2542) “การกระจายอำนาจกับระบบอุปถัมภ์: การศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอ อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุเมธ เดียววิเศษ (2527) *พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา* กรุงเทพมหานคร รุ่งวัฒนาการพิมพ์
- สมจิต ปัญญาศักดิ์ (2528) “ชนชั้นนำ อำนาจและโครงสร้างอำนาจชุมชน การศึกษาวิจัยเปรียบเทียบสองหมู่บ้านในชนบท ภาคเหนือ” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- เสนีย์ คำสุข (2547) “การเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองไทย 24 มิถุนายน 2475 เปลี่ยนแปลงสู่ เปลี่ยนแปลง และ...” *วารสารรวมบทความวิชาการรัฐศาสตร์ 22 ปี รัฐศาสตร์ มสธ.* กรุงเทพมหานคร พิมพ์อักษร
- _____. (2550) “การศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองและสังคม” ใน *ประมวลสาระชุดวิชาแนวคิดทางการเมือง และสังคม* หน่วย 1 หน้า 1 – 51 นนทบุรี สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- สุภาภรณ์ จันทวานิช (2540) *วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ* กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุวิทย์ รุ่งวิสัย (2541) “ปัจจัยประกอบการตัดสินใจของผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร” รายงานการวิจัยส่วนบุคคล พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร กองการพิมพ์สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
- สถาบันวิสิทธรณ์ (2546) *ธรรมเนียมปฏิบัติกับคอร์รัปชันในสังคมไทย* กรุงเทพมหานคร สถาบันวิสิทธรณ์
- สนิท สมัครการ (2533) *สังคมไทย: Thai Society* นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- สำนักงานเขตคลองสาน (2552) ข้อมูลสำนักงานเขตคลองสานด้านการทะเบียน ด้านการเลือกตั้ง เสนอ คณะอนุกรรมการ การปกครองและรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยประจำสภากรุงเทพมหานคร
- สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา (2550) *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550* กรุงเทพมหานคร สำนักงาน เลขาธิการวุฒิสภา
- วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวันและอมร รักษาสัตย์ (2545) “การเมืองกับประชาชน” ใน *การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญ ฉบับประชาชน* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร วิ.เจ.พรินต์ติ้ง
- อกิน รพีพัฒน์ (2527) *สังคมไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร ศูนย์หนังสือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- _____. (2531) *ปัญหาการพัฒนาชนบท: บทเรียนจากกรณียกกระบัตร* ขอนแก่น สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

-
- อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธ์ (2543) *ระบบอุปถัมภ์* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อุดม คุมา (2551) “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” การค้นคว้าแบบอิสระ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- เอกสารอัดสำเนาข้อมูลการเลือกตั้งสมาชิกสภาเขตคลองสาน สมาชิกสภากรุงเทพมหานครประจำสำนักงานเขตคลองสาน พ.ศ. 2549
- เอกสารอัดสำเนาข้อมูลด้านการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประจำสำนักงานเขตคลองสาน พ.ศ. 2550
- เอกสารอัดสำเนาข้อมูลด้านการพัฒนาชุมชน ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคมสำนักงานเขตคลองสาน พ.ศ. 2552
- Halpin, Andrew W. (1966). *Theory and Research in Administration*. New York: Macmillan.
- Plano, Jack C. and Greenberg, Milton. (1973). *Political Sciences Dictionar*. Minsdale Illinois : The Pryden Press.
- Pliffner, John M. and Presthus, Robert V. (1965). *Public Administration*. Eaglewood Cliffs.
- Peter M., Bluc. (1964). *Exchange and Power in Social Life*. New York John Wiley & Sons, Inc.
- Bell, Roderick; Edwards, Davis V. and R. Harrison, Wagner. (1969). *Political Power: A Reader in Theory and Research*. New York: The Free Press.
- Scott, James C. (1972). *Patron-client and Social Change in Southeast Asia*. American Political Science Review 96.
- Wolf, Eric R. (1966). “Kinship, and Patron-Client Relations in Complex Societies.” in *The Social Anthropology of Complex Societies*, 62. London : Tavistock Publication.